GLOBAL JOURNAL OF CROSS-DISCIPLINARY INNOVATIONS
Multidisciplinary peer-reviewed scholarly journal
GJCDI
Vol. 1 | Issue 3
Year: 2026

TASHQI SAVDO SIYOSATI: EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH, IMPORTNI TARTIBGA SOLISH VA XALQARO BOZORLARGA INTEGRATSIYA

Zayniyeva Farzuna Zoxir qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Ilmiy rahbar: **Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna** Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Tel.: +998 90 505 21 05; e-mail: yulduzurunbaeva75@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada tashqi savdo siyosatining iqtisodiy mazmuni, maqsadlari va asosiy instrumentlari tahlil qilinadi. Eksportni rag‘batlantirish, importni tartibga solish, bojxona-tarif hamda notarif choralar, savdo bitimlari, logistika va xalqaro standartlarning o‘zaro bog‘liqligi yoritiladi. O‘zbekistonning 2025-yil yakunlari va 2026-yil yanvar–sentabr davri bo‘yicha tashqi savdo ko‘rsatkichlari asosida eksport-import dinamikasi, savdo balansidagi tafovut hamda oltinsiz eksport o‘sishi muhokama qilinadi. Tahlil natijasida tashqi savdo siyosatini samarali yuritish uchun eksport tarkibini diversifikatsiya qilish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ulushini oshirish, bojxona va logistika jarayonlarini soddalashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: tashqi savdo siyosati, eksport, import, savdo balansi, bojxona tarifi, notarif tartibga solish, eksportni rag‘batlantirish, diversifikatsiya, JST..

KIRISH

Tashqi savdo siyosati davlatning boshqa mamlakatlar bilan tovarlar va xizmatlar almashinuviga ta’sir ko‘rsatish, milliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirish hamda ichki bozor manfaatlarini muvozanatli himoya qilishga qaratilgan iqtisodiy chora-tadbirlar tizimidir. U iqtisodiy o‘sish, bandlik, investitsiya, valyuta tushumlari va iste’molchilar farovonligiga bevosita yoki bilvosita ta’sir qiladi.

Tashqi savdo siyosatining dolzarbligi mamlakatlar o‘rtasidagi ishlab chiqarish zanjirlari chuqurlashuvi, transport-logistika xarajatlari, texnik standartlar va xalqaro savdo qoidalarining ahamiyati ortib borayotgani bilan belgilanadi. Eksport bozorlari kengayishi korxonalar uchun ishlab chiqarish hajmini ko‘paytirish va yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, import mashina-uskunalar, xomashyo va oraliq mahsulotlar orqali mahalliy ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi mumkin.

Biroq tashqi savdo oqimlarining tez o‘sishi o‘z-o‘zidan ijobiy natija bermaydi. Eksportning tor mahsulot yoki geografik tarkibga bog‘lanib qolishi tashqi narxlar tebranishlariga sezgirlikni kuchaytiradi. Importning eksportdan tezroq o‘sishi esa savdo balansida manfiy tafovutni yuzaga keltirishi mumkin. Bunday tafovutni baholashda

importning tarkibi ham muhim: ishlab chiqarish uchun zarur texnologik uskunalar va resurslar importi uzoq muddatda eksport salohiyatini oshirishi ehtimol, iste’mol importi esa boshqa iqtisodiy omillar bilan birgalikda tahlil qilinadi.

O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2025-yilda mamlakat tashqi savdo aylanmasi 81,2 mlrd AQSH dollarini tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 20,7 foizga oshgan. Eksport 33,8 mlrd, import 47,4 mlrd dollar bo‘lgan [1]. 2026-yil yanvar–sentabrida esa tashqi savdo aylanmasi 65,4 mlrd dollarni tashkil etgan; eksport 25,8 mlrd, import 39,6 mlrd dollar bo‘lgan [2]. Ushbu ko‘rsatkichlar tashqi savdo siyosatini nafaqat umumiy aylanma, balki eksport sifati, import tarkibi va bozorlarga kirish nuqtayi nazaridan ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Maqolaning maqsadi — tashqi savdo siyosatining nazariy asoslari va asosiy vositalarini izohlash, O‘zbekiston tashqi savdosining so‘nggi ko‘rsatkichlarini tahlil qilish hamda savdo siyosati samaradorligini oshirishga doir amaliy takliflarni shakllantirishdan iborat.

TASHQI SAVDO SIYOSATINING NAZARIY ASOSLARI

Tashqi savdo siyosati odatda ikki yirik yondashuv doirasida ko‘rib chiqiladi: erkin savdo va proteksionizm. Erkin savdo yondashuvi xalqaro mehnat taqsimoti, nisbiy ustunlik va raqobat orqali resurslardan samarali foydalanishni ta’kidlaydi. Proteksionistik choralar esa ayrim tarmoqlarni keskin tashqi raqobatdan himoya qilish, strategik ta’minotni mustahkamlash yoki vaqtinchalik moslashuv imkonini yaratish maqsadida qo‘llanadi. Har ikki yondashuvning natijasi qo‘llanayotgan vositaning aniq maqsadi, muddati, ko‘lami va bozor sharoitlariga bog‘liq.

Tashqi savdo siyosati vositalari tarif va notarif guruhlarga ajratiladi. Tarif vositalariga import bojxona bojlari kiradi. Ular import narxiga ta’sir ko‘rsatib, davlat budjetiga tushum keltirishi mumkin. Notarif vositalar esa kvotalar, litsenziyalash, texnik reglamentlar, sanitariya va fitosanitariya talablari, kelib chiqish qoidalari hamda savdoni himoya qilish choralarini qamrab oladi. Ushbu choralar qonuniy maqsadlarda va shaffof mezonlar asosida qo‘llanishi, ortiqcha ma’muriy to‘siqqa aylanmasligi lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, statistik taqqoslash, dinamik tahlil, mantiqiy umumlashtirish va institutsional tahlil usullaridan foydalanildi. Ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil yakunlari va 2026-yil yanvar–sentabr davri bo‘yicha e’lonlari, SIAT ochiq statistik ma’lumotlari, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hamda Jahon savdo tashkiloti materiallari asosida o‘rganildi [1–6].

Tahlilda 2025-yil to‘liq yil ma’lumotlari bilan 2026-yilning dastlabki to‘qqiz oyi ko‘rsatkichlari alohida davrlar sifatida ko‘rib chiqildi. Shu sababli ularning mutlaq qiymatlari bevosita teng davrlar taqqoslanishi sifatida talqin qilinmadi. 2026-yil yanvar–sentabr raqamlari rasmiy e’londa keltirilgan dastlabki ma’lumotlar bo‘lib, keyinchalik aniqlashtirilishi mumkin.

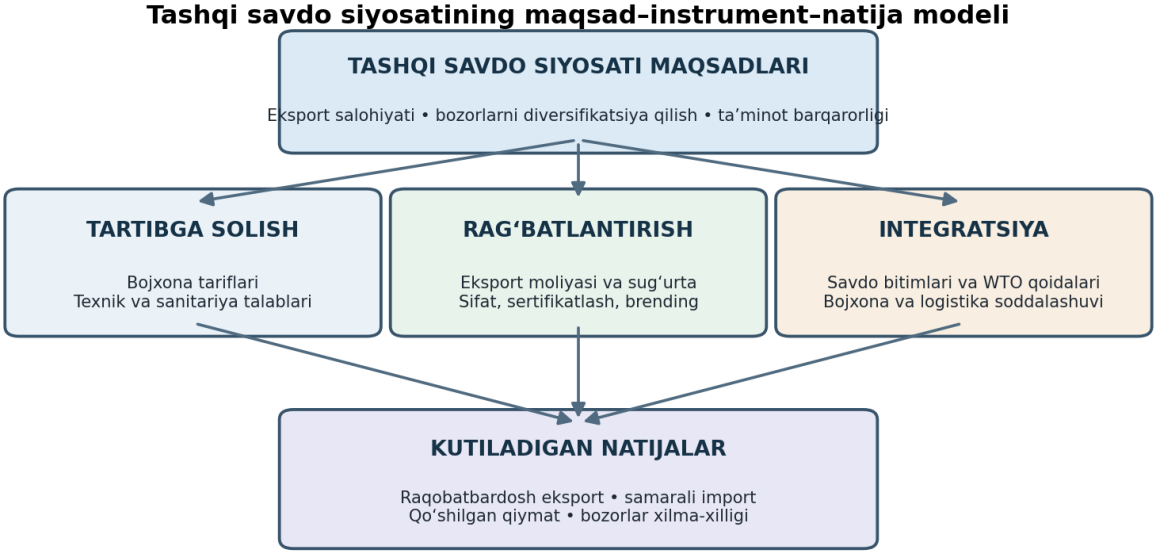
NATIJALAR

Tahlil tashqi savdo siyosati bir-birini to‘ldiruvchi uchta yo‘nalishni qamrab olishini ko‘rsatadi: milliy ishlab chiqaruvchilarning eksport imkoniyatlarini kengaytirish, import oqimlarini iqtisodiy ehtiyoj va xavfsizlik talablariga mos ravishda boshqarish hamda xalqaro bozorlar bilan integratsiyani chuqurlashtirish. Bu yo‘nalishlar alohida emas, yagona tizim sifatida rejalashtirilganda samaraliroq bo‘ladi.

Eksportni rag‘batlantirish siyosati korxonalarning tashqi bozorga chiqish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifatini xalqaro talabga moslashtirish, sertifikatlashtirish va laboratoriya infratuzilmasini rivojlantirish, eksportoldi moliyalashtirish hamda sug‘urta xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashni o‘z ichiga oladi. Eksport siyosatining natijasi faqat eksport hajmi bilan emas, balki mahsulot tarkibi, mahalliy qo‘shilgan qiymat, yangi bozorlar soni va kichik biznesning eksportdagi ishtiroki bilan ham baholanishi kerak.

Import siyosatida asosiy vazifa ichki ishlab chiqarish uchun zarur bo‘lgan kapital tovarlar, texnologiya va oraliq resurslar importiga to‘sqinlik qilmasdan, xavfsizlik, sifat va raqobat talablarini ta’minlashdan iborat. Importni keskin cheklash qisqa muddatda ayrim mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qulaylik yaratishi mumkin, lekin ishlab chiqarishda ishlatiladigan import resurslari qimmatlashsa, yakuniy mahsulot tannarxi va eksport raqobatbardoshligiga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Tashqi savdo siyosati quyidagi maqsad–instrument–natija ketma-ketligi asosida tizimlashtirilishi mumkin:

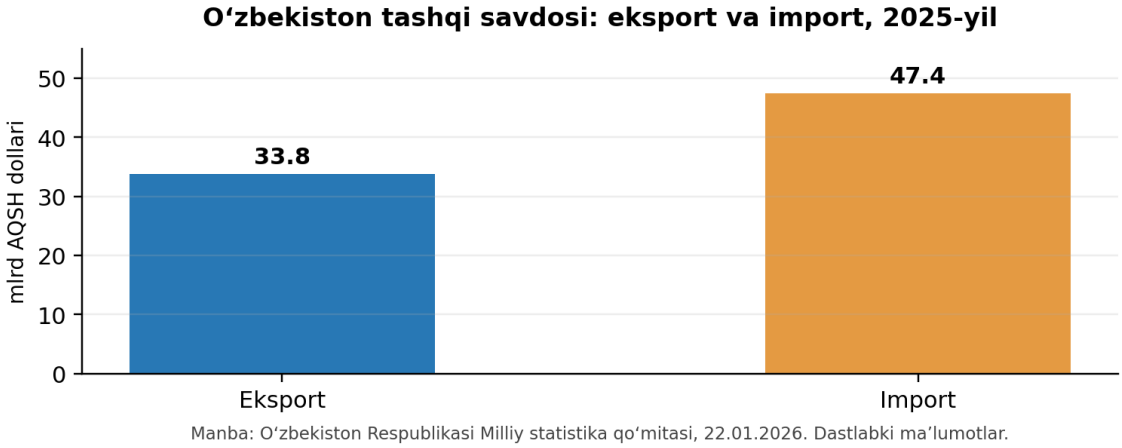
1-chizma. Tashqi savdo siyosatining maqsadlari, instrumentlari va kutiladigan natijalari

Chizmada ko‘rsatilgan vositalar bir-birini to‘ldiradi. Masalan, eksportni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash sertifikatlash, transport va bojxona jarayonlari soddalashtirilmasa, kutilgan natijani bermasligi mumkin. Xuddi shuningdek, tarif siyosati texnik tartibga solish va raqobat siyosati bilan muvofiqlashtirilishi zarur.

O‘ZBEKISTON TASHQI SAVDOSINING ASOSIY KO‘RSATKICHLARI

Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil tashqi savdo aylanmasi 81,2 mlrd dollar bo‘lib, undan eksport 33,8 mlrd, import 47,4 mlrd dollarni tashkil etgan. Eksport 24 foiz, import 18,5 foiz o‘sgan. Mamlakat 210 ta davlat bilan savdo aloqalarini amalga oshirgan [1].

2025-yil bo‘yicha eksport va import hajmlarining taqqoslanishi quyidagi grafikda ifodalangan. Grafikda ikki ko‘rsatkich bir xil davr — 2025-yil bo‘yicha berilgan.

1-grafik. O‘zbekiston tashqi savdosida eksport va import, 2025-yil

2025-yilda import hajmi eksportdan yuqori bo‘lgan. Bu holatning iqtisodiy mazmunini aniqlash uchun import tarkibini tahlil qilish muhim: ishlab chiqarish uskunalari, texnologiya va oraliq mahsulotlar kelgusi ishlab chiqarish salohiyatini oshirishi mumkin, biroq ichki ishlab chiqarish bilan raqobat qiluvchi tayyor mahsulotlar importi boshqa ta’sirlarni keltirib chiqaradi. Shu sababli tashqi savdo balansini alohida ko‘rsatkich sifatida emas, investitsiya, ishlab chiqarish va eksport tarkibi bilan birga baholash lozim.

2026-YIL YANVAR–SENTABR DAVRI: QISQA TAHLIL

Ko‘rsatkich	Qiymat	O‘tgan yilning mos davriga nisbatan
Tashqi savdo aylanmasi	65,4 mlrd AQSH dollari	+6,3%
Eksport	25,8 mlrd AQSH dollari	−5,5%
Import	39,6 mlrd AQSH dollari	+15,7%
Savdo balansi	−13,7 mlrd AQSH dollari	Manfiy saldo
Oltinsiz tovar eksporti	13,3 mlrd AQSH dollari	+31,6%

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, 28.10.2026 [2]. 2026-yil yanvar–sentabr ko‘rsatkichlari dastlabki ma’lumotlardir.

2026-yilning to‘qqiz oyida tashqi savdo aylanmasi o‘sishda davom etgan bo‘lsa-da, eksport 5,5 foizga kamayib, import 15,7 foizga oshgan. Shu davrda oltinni hisobga olmaganda tovar eksporti 13,3 mlrd dollarni tashkil etib, 31,6 foizga o‘sgan [2]. Bu farq eksportning umumiy ko‘rsatkichiga oltin jo‘natmalari dinamikasi sezilarli ta’sir ko‘rsatishini anglatadi. Demak, eksport siyosatida oltindan tashqari sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar eksporti bo‘yicha diversifikatsiya muhim ahamiyat kasb etadi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Tashqi savdo siyosatining yana bir muhim yo‘nalishi — bojxona va logistika tartiblarini soddalashtirish. Prezident rasmiy saytining 2026-yil 7-sentabrdagi xabarida eksportning 94 foizi va importning 87 foizi soddalashtirilgan tartibda rasmiylashtirilayotgani, deklaratsiyani qayta ishlash vaqti 20 daqiqagacha qisqargani qayd etilgan [4]. Bu ma’lumotlar savdo xarajatlarini kamaytirish va chegara jarayonlarining tezligini oshirish tashqi savdo siyosatining amaliy natijalari qatoriga kirishini ko‘rsatadi.

Xalqaro savdo qoidalariga moslashish ham tashqi savdo siyosatining institutsional tarkibiy qismidir. 2026-yil 3-noyabrda Toshkentda O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga (JST) a’zo bo‘lish jarayoni yuzasidan matbuot anjumani o‘tkazilgan. Unda 2026-yilda Ishchi guruhning 12- va 13-yig‘ilishlari bo‘lib o‘tgani, a’zo davlatlarning 400 dan ortiq savollariga javoblar hamda 30 dan ortiq tegishli hujjatlar taqdim etilgani ma’lum qilingan [5]. JSTga a’zolik bo‘yicha muzokaralar va normativ moslashuv savdo siyosatida shaffoflik, oldindan prognoz qilinadigan qoidalar va raqobat sharoitlarini mustahkamlash bilan bog‘liq.

O‘zbekiston tashqi savdo siyosatini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi yo‘nalishlar muhim deb hisoblanadi: birinchidan, eksportni xomashyo va cheklangan tovar guruhlariga qaramlikdan chiqarib, qayta ishlangan va yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ulushini oshirish; ikkinchidan, eksport geografiyasini kengaytirish va yangi bozorlardagi texnik talablar haqida korxonalarga amaliy axborot berish; uchinchidan, kichik va o‘rta biznes uchun eksportoldi moliyalashtirish, sug‘urta, sertifikat va logistika xizmatlaridan foydalanishni yengillashtirish; to‘rtinchidan, import bojlarini belgilashda mahalliy ishlab chiqarish uchun zarur bo‘lgan uskunalar va oraliq resurslar ta’sirini hisobga olish; beshinchidan, bojxona jarayonlari, elektron hujjatlar va riskka asoslangan nazoratni yanada rivojlantirish.

Samaradorlikni baholashda tashqi savdo aylanmasining o‘sishi bilan birga eksport tarkibidagi qayta ishlangan mahsulotlar ulushi, bitta mahsulot yoki mamlakatga konsentratsiya darajasi, korxonalarning eksportga kirish xarajatlari, bojxona rasmiylashtiruvi vaqti, logistika qiymati hamda importning texnologik tarkibi kabi indikatorlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv savdo siyosatini faqat hajmni oshirishga emas, balki iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikka yo‘naltiradi.

XULOSA

Tashqi savdo siyosati milliy iqtisodiyotning xalqaro bozorlar bilan aloqalarini tartibga soluvchi, eksport salohiyatini kengaytiruvchi va import ehtiyojlarini muvozanatlashtiruvchi muhim iqtisodiy siyosat yo‘nalishidir. Uning samaradorligi tarif va notarif vositalarni qo‘llash bilangina emas, balki sanoat, investitsiya, raqobat, logistika, standartlashtirish va kadrlar siyosati bilan uyg‘unligida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekistonning 2025-yil tashqi savdo aylanmasi 81,2 mlrd dollarni, 2026-yil yanvar–sentabr davridagi aylanma esa 65,4 mlrd dollarni tashkil etgani tashqi iqtisodiy aloqalar ko‘lami kengligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, 2026-yilning dastlabki to‘qqiz oyida eksportning pasayishi va importning o‘sishi, oltinsiz eksportning esa oshishi eksport tarkibini chuqur tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, tashqi savdo siyosatining ustuvor vazifalari — eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish, savdo geografiyasini kengaytirish, samarali importni qo‘llab-quvvatlash, bojxona-logistika xarajatlarini kamaytirish hamda xalqaro qoidalarga mos, shaffof tartibga solish tizimini rivojlantirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Uzbekistan's foreign trade turnover exceeded $81 billion in 2025. 22.01.2026. https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/66432-2025-jilda-zbekistonning-tash-i-savdo-ajlanmasi-81-mlrd-dollardan-oshdi-4
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Uzbekistan's foreign trade turnover reached $65.4 billion in 9 months. 28.10.2026. https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/70803-zbekistonning-tash-i-savdo-ajlanmasi-9-ojda-65-4-mlrd-dollarga-etdi-4
3. National Statistics Committee. SIAT: Foreign trade turnover balance (annual). Yangilangan: 15.07.2026. https://siat.stat.uz/data/1111/?lang=en
4. President of the Republic of Uzbekistan. President receives WCO Secretary General. 07.09.2026. https://president.uz/en/lists/view/9582
5. UzA. WTO accession: progress and priorities. 03.11.2026. https://www.uza.uz/en/posts/wto-accession-progress-and-priorities_932131
6. Ministry of Investments, Industry and Trade of the Republic of Uzbekistan. Trade. https://gov.uz/en/miit/activity_page/savdo
7. World Trade Organization. Uzbekistan: Accession status and process. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_ouzbekistan_e.htm
8. Krugman, P. R., Obstfeld, M., Melitz, M. J. International Economics: Theory and Policy. Pearson.
9. Salvatore, D. International Economics. Wiley.